

Батыс Қазақстан облысының әкімдігі білім басқармасының
балалар мен жасөспірімдердің туризм және экология облыстық орталығы

«Келісілді»
ОБЖТжЭО-ы директорының
ОТЖ орынбасары _____ А.Адилова.

«Бекітемін»
ОБЖТжЭО-ң директоры
_____ Ғ.Бекқалиев

Әдістемелік кеңесінде қаралған:
« _____ » _____ 20__ ж.
№ _____ хаттама

_____ үйірмесінің
ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ
_____ жастағы білім алушылар үшін
бағдарлама жүзеге асырылатын мерзім _____ жыл
2020-2021 оқу жылы

Қосымша білім беру педагогы: _____

Орал 2020

Өткізілу уақыты		Тақырыбы	Сағат саны		
Мерзі	Күні		Барлығ	теория	Практика
Қыркүйек	I- бөлім. Кіріспе				
		1.1.Үйірмені жинақтау. Түсіндіру жұмыстарын жүргізу. Ата-аналармен жұмыс.Сауалнама жүргізу.	12	12	-
		1.2.Елбасы Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар, рухани жаңғыру» бағдарламасының негізгі идеяларын талдау.	4	4	-
		1.3. Өлкетану- туған өлкенің ғажайыптарын тану.	2	2	-
		1.4. Өлкеге саяхат кезіндегі қауіпсіздік ережесі. Сақтық ережелері.	6	6	-
Қазан	II-бөлім. Ғажайып-Ақжайық.				
		2.1.Бүгінгі Ақжайық өңірінің кешегі тарихы. БҚО жылнамасы.	6	6	-
		2.2. Киелі өлкенің аңыз-ертегілері.	6	6	-
		2.3. БҚО тарихи археологиялық ескерткіштері, тарихи жәдігерлері.	6	6	-
		2.4. Тарихта есімі қашалған өңір тұлғалары.	6	6	-
Қараша		2.5. Өлке тарихы-тарих парақтарында. Мұражайға саяхат.	6	6	-
		2.6. Өлкенің жер-су атаулары тарихтан сыр шертеді.	6	6	-
		2.7. Жақсының аты, ғалымның хаты өлмейді.(Өлкенің тарихи тұлғалары)	6	6	-
		2.8.Өлкенің мәдени-тарихи салт-дәстүрі, өнері.	6	6	-

Ж елтоқсан	2.9. Издестіру-зерттеу жұмыстары.	6	6	-
	2.10. Туған өлке энциклопедиясы	6	6	-
	III. Өлкеге саяхат-туған өлкені танудың ерекше құралы.			
	3.1.Елімізде туризмнің дамуы. Сыртқы және ішкі туризм.	6	6	-
	3.2. Жорық түрлері және саяхат ережесі.	6	6	-
Қаңтар	3.3. Туристік құрал – жабдықтар. Топтық және жеке жарақтар.	6	2	4
	3.4. Саяхат кезінде қолданылатын арқандармен байлаулардың маңызы. Туристік байлаулар түрлері. Туристік арқандардың күтімі, сақталуы.	6	2	4
	3.5. Өлкенің географиялық жағдайы, климаты.	6	2	4
	3.6. Орал өңірінің флорасы мен фаунасы. (Қысқы топтық серуен)	6	2	4
	3.7. Өлкенің экологиясы.	6	2	4
	3.8. Қоршаған ортаны қорғау.	6	2	4
Ақпан	IV. Саяхат кезіндегі бағдарлау.			
	4.1. Өлкеге жорық кезінде ауа райын бақылау және табиғат белгілеріне қарап бағдарлау.	6	2	4
	4.2. Топографиялық зерттеу, топографиялық карта және белгілер.	6	2	4
	4.3. Жергілікті жерді бағдарлау, спорттық бағдарлау түрлері.	6	2	4
Наурыз	4.4. Экскурсиялық бағдарлау туралы түсінік. Экскурсиялық маршрут құру.	6	2	4
	V – бөлім. Өлкетанулық зерттеулер.			
	5.1. ҰОС жылдарындағы Батыс Қазақстан. Сталинград майданының жақын тылы.	6	2	4
	5.2. Отан үшін от кешкен өңіріміздің батырлары.	6	2	4

Сәуір	5.3. Батыстың батыр қыздары.	6	2	4
	5.4. «Көне Орал» қала ішіне экскурсия.	6	2	4
	5.5. Орал өңіріндегі тарихи ескерткіштер.	6	2	4
	5.6. Көне тарихи объектілерге экскурсия маршруттарын құрастыру.	6	2	4
Мамыр	ҮІ- бөлім. Қорытынды			
	6.1. Жорық, экспедицияларға дайындық. Маршрут құрастыру. Қауіпсіздік ережелері. Жорыққа қажетті құралдар.	6	2	4
	6.2. Жорыққа шығу.	12	4	8
	6.3. «Жас саяхатшылар» Видео фильмін жасақтау. Жылдық қорытынды есеп	6	2	4
	Барлығы:	216	136	80

I.Кіріспе

1.1. Үйірмені жинақтау. Түсіндіру жұмыстарын жүргізу. Ата-аналармен жұмыс. Сауалнама жүргізу.

Жаңа оқу жылындағы үйірме жұмысына кіріспе. Өткен жылдың қорытындысына шолу жасап, жаңа жылға алынған атқарылатын іс-шаралармен таныстыру. Ата-аналармен карантин жағдайына байланысты түсіндіру жұмыстарын жасау. Сауалнама жүргізу және жаңа талаптарға сәйкес құжаттар жинақтау.

1.2. Елбасы Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар, рухани жаңғыру» бағдарламасының негізгі идеяларын талдау.

Елбасының бұл мақаласында қазіргі Қазақстанның басты рухани құндылықтары айқын көрініс тапқан. Бұл – мақала ғана емес, мазмұны терең, ауқымы өте кең, ұлт руханиятын ХХІ ғасыр биігіне көтеретін рухани жаңғыру бағдарламасы деуге болады. Елбасы ғылым, білім, мәдениет пен тарихты тұтастай қамтитын ұлттық рухани жаңғыру бағдарламасын халық назарына ұсынып отыр. Ол – Ұлы Дала елінің бойында белгілі тарихи себептермен қалғып кеткен прагматизмді ояту арқылы ұлттық, қоғамдық ойға, іске сілкініс әкелу, тәуелсіз елдің санасы мен ағзасын отаршылдық, кембағалдық, бойкүйездік комплекстерінен тұтастай арылту. Мемлекет басшысы қазақтың ежелгі «дәстүрдің озығы бар, тозығы бар» қағидасын мықтап ұстануға шақырады: «Мен қазақстандықтардың ешқашан бұлжымайтын екі ережені түсініп, байыбына барғанын қалаймын. Біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды. Екіншісі – алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас тарту керек». Мемлекет басшысы нұсқап отырған ұлттық бірегейлікті сақтай отырып, заман ағымына қарай оның сипаттарын өзгерту, «білім культін» қалыптастыру, мемлекет пен қоғамды революциялық емес, эволюциялық жолмен дамыту, ең бастысы, сананың ашықтығын, яғни әлемдік озық жаңалықтарға, ғылым-білімге құшақты айқара ашу идеялары ұлттың рухани-мәдени қалыбы болмақ. Әрі жаңа дәуір сынақтарын бәсекелік қабілеті ерекше ел ғана еңсере алады. Осы тұрғыда Елбасының мемлекет пен қоғам алдына қойып отырған нақты міндеттері рухани саладағы түбегейлі реформалардың бастауына айналарына күмән жоқ. Сондай-ақ, «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасы жалпыұлттық қасиетті орындарды және аса қастерлі жерлерді сақтауға, әрі елдегі туристік инфрақұрылымды дамытуға мүмкіндік береді. «Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет» жобасын іске асыру Қазақстанды өз шығармашылығы арқылы дүние жүзіне танытатын көптеген таланттарға жол ашады. Ендігі міндет – осы айтылғандарды іске асыру жолында аянбай еңбек ету, білім алу. Осы бағдарлама Қазақстанның киелі орындарына жорық пен экспедициялар ұйымдастыра отырып, өз туған жерінің тарихын танып білуге жол ашады. «Туған жер» бағдарламасы «рухани жаңғыру» бағдарламасының құрамдас бөлігі болып табылады. Тұжырымдаманың негізгі бағыттары: өлкетану, туған жерді қолдау, ақпараттық қолдау. «Туған жерге деген сүйіспеншілік нені білдіреді, жалпы, бағдарламаның мәні неде? Бірінші, бұл білім беру саласында ауқымды өлкетану жұмыстарын жүргізуді, кологияны жақсартуға және елді мекендерді

абаттандыруға баса мән беруді, жергілікті деңгейдегі тарихи ескерткіштер мен мәдени нысандарды қалпына келтіруді көздейді.

1.3. Өлкетану- туған өлкенің ғажайыптарын тану.

Өлкетану — белгілі бір өңірдің табиғатын, халқын, шаруашылығын, тарихын, мәдениетін зерттеумен шұғылданатын ғылым мен мәдениет саласы; шағын аумақтың табиғатын, халқын, шаруашылығын, тарихын және мәдениетін, елді мекендерін олардың таяу төңірегімен қоса зерттеу. Салалық өлкетану (тарихи, этнографиялық, топонимиялық және т.б.), табиғи және әлеуметтік құбылыстардың өзара байланысын зерттейтін кешендік географиялық өлкетану болып бөлінеді. Өлкетанудың негізгі әдісі - аумақ туралы ақпаратты, табиғи үлгілерді (геологиялық, топырақ, биологиялық, зоологиялық), материалдық мәдениет заттарын және т.б. деректерді жинау және жүйелеу

1.4. Өлкеге саяхат кезіндегі қауіпсіздік ережесі. Сақтық ережелері.

Жас туристің ережелерімен танысу. Жас туристтердің ұраны: «Сеннен кейін бұрынғыдан да таза болуы қажет».

Туристік міндеттер. Туристік серуен, жорықтар кезіндегі қоғамдық тапсырмалар, өлкетанулық-танымдық және зерттеу жұмыстары. Жарыстарға, экскурсияларға әзірлік жұмыстары.

Туристік шаралар және өлкетанулық шараларға қатысу. Жұмыс бөлісу тәртібі және міндеттері. Команда каптианы және команда мүшелерінің міндеттерін бөліп беру.

Оқу сыныбында және спорт залдағы , саябақтағы, ормандағы оқу-жаттығуды Туристік құрал – саймандармен жұмыс кезіндегі қауіпсіздік, Маршруттағы қауіпсіздік, Көліктегі қауіпсіздік, Алау басында, отын дайындау кезіндегі қауіпсіздік ережелерімен таныстыру. Туристік құрал – саймандармен жұмыс кезіндегі, жеке және командалық сақтандыру орындау кезіндегі қауіпсіздік ережелерімен таныстыру. Топ жетекшісінің тапсырмасы мен бұйрығын қатаң орындау және тәртіп пен тазалықты сақтау қажет. Ауру түрі байқалған кезде жедел түрде текшіге баяндау керек. Саптан кетіп және қалып қоймау керек, қалып қойған жағдайда жедел жетекшіге баяндау керек. Танымайтын жемістерді, саңырау құқтарды, тамырларды тамаққа пайдаланбау керек. Суды белгісіз су қоймаларынан ішпеу керек және су ішу ережелерін қатаң сақтау керек. Алауды жетекшінің рұқсатынсыз жақпау және сөнбеген алауды тастап кетпеу керек, жанып тұрған шырпыны лақтырмау қажет. Жетекшінің рұқсатынсыз лагерь аймағынан кетіп қалмау керек. Төтенше жағдайлар жағдайларындағы қауіпсіздік іс-әрекеттері. Төтенше жағдайлар мекемелерінің телефонын білу.

II-бөлім. Ғажайып-Ақжайық.

2.1.Бүгінгі Ақжайық өңірінің кешегі тарихы. БҚО жылнамасы.

БҚО-мәдени және тарихи дәстүрлерді тереңге тамыр жайған өлке. Облыс тарихын түрлі тарихи дереккөздерге сүйене отырып, бірнеше кезеңге бөліп қарастырамыз.

Батыс Қазақстан өңірі-қазақ елінің бір бөлігі. Олай болса оның тарихының бір құрамы екендігіне шек келтіруге болмайды. Ал, сол тарихқа сүбелі үлес қосатын да жалпы қазақтың бір құрамы Кіші жүз, соның ішінде Батыс Қазақстан аймағының жұрты болмақ. БҚО-ның ежелгі тарихы, Ноғай ордасы, Қазақ хандығы, БҚО Ресей империясы құрамында, Бөкей хандығы, БҚО кеңес өкіметін орнату және азамат соғысы, БҚО-ны Ұлы Отан соғысы жылдарында тақырыптарында тарихи мәліметтермен қысқаша оқушыларға мәлімет беру.

Батыс Қазақстан облысы — Қазақстан Республикасының солтүстік-батысындағы әкімшілік-аумақтық бөлік. Шығысында Ақтөбе, оңтүстігінде Атырау облыстарымен, батысында Ресейдің Астрахан, Волгоград, солтүстік-батысында Саратов, Самара, солтүстігінде Орынбор облыстарымен шектеседі. Облыс 1932 ж. 10 наурызда *Орал облысы* болып құрылған. 1996 жылдан Батыс Қазақстан облысы болып аталады. Жерінің аумағы 151,3 мың км², тұрғындары 624 мың адам (2014). Әкімшілік жағынан Батыс Қазақстан облысы 12 ауылдық, 2 қалалық әкімшілік ауданға, олар 4 кенттік және 155 ауылдық әкімшілік округтерге бөлінген. БҚО-ның географиялық жағдайымен, климатымен, гидрографиясымен, Жайық өзені, топырағы, өсімдігімен, жануарларымен қысқаша таныстыру. Өз беттерімен жұмыстануға тапсырмалар беру.

2.2. Киелі өлкенің аңыз-ертегілері.

Қазақ халқында "Аңыз түбі- ақиқат" деген даналық сөз бар. Әр өлкенің, әр өңірдің, әр ауылдың қариялары ұрпаудан -ұрпаққа жалғаған, жергілікті жерлердің тек өзіне ғана тән аңыз әңгімелерінің болуы-табиғи заңдылық.

Аңызға айналған Аққұм. "Қыз әулие" бұлағы. Сырым мен Нұралы хан т.б.

Өңірдің тарихи тұлғалары: билер, батырлар мен палуандар.

Ұлттық қасиетіміз бен насымыздың оятқан, әлемге қазақтың танылуында, бостандық пен еркіндіктің бастауында қазақ халқы үшін әйгелі билеріміздің, батырларымыздың, балуандарымыздың орны ерекше болған. Әйтеке Байбекұлы, Төле би, Қазыбек билермен және жауынгер серіктері Қабанбай, Бөгенбай, Жәнібек сынды батырлармен бірге қазақ елінің, халық жасақтарында болып, ел намысын қорғады.

2.3. БҚО тарихи археологиялық ескерткіштері, тарихи жәдігерлері.

Облыстық өлкетану музейіне экскурсия ұйымдастыру. Музейдің бөлімдеріне талдау жасау. Музей бөлімдері туралы репортаж дайындауға оқушыларға тапсырма беру.

2.4. Тарихта есімі қашалған өңір тұлғалары.

Есімдері тарихта қалған өңір тұлғалары туралы ақпарат беру. Оқушылардың өз беттерімен ізденіс жұмыстарын жүргізуге бағыт бағдар беру. Берілген тұлғаның өмірбаяны, тарихтағы орны туралы презентация дайындауға тапсырма беру.

2.5. Өлке тарихы-тарих парақтарында. Мұражайға саяхат.

Орал қаласында орналасқан музейлерге экскурсия ұйымдастыру. А.С.Пушкин, Е.Пугачев, М.Маметова, С.Гумаров, Ғ.Тоқай атындағы т.б музейлерге саяхат жасау. Ақпараттарды талдау. Оқушыларға виртуалды саяхат құрастыруға тапсырма беру.

2.6. Өлкенің жер-су атаулары тарихтан сыр шертеді.

(Топонимдер -өткен заманның куәгерлері)

Топонимика туралы түсінік. БҚО-ның топонимикасы. Аудандар бойынша зерттеу жұмыстарын жүргізу, материалдар жинақтау. ТОПОНИМИКА (грек. Topos-орын, жер және onoma. onoma-ат, атау) — ономастиканың жер-су, елді мекен атауларының шығуы мен пайда болуын (этимологиясын), мағынасын, құрылымының дамуын, таралу аймағын, қазіргі жағдайын, граммат., фонет. пішінін, жазылуы мен екінші бір тілде берілуін зерттейтін құрамдас бөлігі. Топонимика география, тарих, тіл білімі, этнология ғылымдарының деректеріне сүйеніп, өзара байланыста дамиды. Кез келген аумақтың географиялық атауларының жиынтығы сол жердің топонимиясыш құрайды.

Оқушыларға мұрағаттан альфавит бойынша материалдар жинақтау. Кітапша шығару.

2.8. Өлкенің мәдени-тарихи салт-дәстүрі, өнері.

Облыс аймағынан археологиялық қазба жұмыстары кезінде табылған тұрмыстық бұйымдар мен зергерлік әшекейлер өңіріміздегі халықтық өнердің сонау сақ дәуірінен, Алтын Орда кезеңдерінен бастау алады.

Батыстың ақын жазушыларымен танысу, тақырыптармен жұмыстану (Қ.Мырзалиев, Х.Есенжанов, А.Бақтыгереева, Ж.Молдағалиев т.б.)

Қала кітапханаларына экскурсия (Х.Есенжанов, Ж. Молдағалиев т.б кітапханаларда жұмыстану)

Бір ел -бір тағдыр (менің өлкемнің халқы). БҚО өзінің терең тарихымен ғана емес, көпұлтты халқымен де ерекшеленеді. Облыс халқының басым көпшілігін қазақтар құрайды. Сонымен қатар өңірімізде 90-ға жуық ұлттың өкілдері тұрады. Батыс Қазақстан облысының халқы ассамблеясына экскурсия ұйымдастыру.

2.9. Іздестіру-зерттеу жұмыстары.

Шығармашылық тақырыптармен жұмыс. Оқушыларға өз таңдаулары бойынша өлкеміздің танымал адамдары туралы іздестіру жұмыстарын бөліп беру. Зерттеу жұмысын жүргізуге үйрету.

2.10. Туған өлке энциклопедиясы

Энциклопедия ұғымын түсіндіру. Энциклопедияға қажетті материалдарды іріктеу. Энциклопедия бөлімдерін талдау. Туған өлкенің энциклопедиясын бағытын таңдай отырып өз бетімен жасап көру. Энциклопедия жасау үшін арнайы топ жасақтау. Топтағы міндеттерді өзара бөлу. (редактор, дизайнер, журналист, фотограф)

III. Өлкеге саяхат-туған өлкені танудың ерекше құралы.

3.1. Елімізде туризмнің дамуы. Сыртқы және ішкі туризм.

Туған өлкені зерттеуші саяхатшыларымен туристерімен танысу. Қазіргі таңдағы туризмнің даму қарқыны.

3.2. Жорық түрлері және саяхат ережесі.

Топ жетекшісінің тапсырмасы мен бұйрығын қатаң орындау және тәртіп пен тазалықты сақтау қажет. Ауру түрі байқалған кезде жедел түрде текшіге баяндау керек. Саптан кетіп және қалып қоймау керек, қалып қойған жағдайда жедел жетекшіге баяндау керек. Танымайтын жемістерді, саңырау құқтарды, тамырларды тамаққа пайдаланбау керек. Суды белгісіз су қоймаларынан ішпеу керек және су ішу ережелерін қатаң сақтау керек. Алауды жетекшінің рұқсатынсыз жақпау және сөнбеген алауды тастап кетпеу керек, жанып тұрған шырпыны лақтырмау қажет. Жетекшінің рұқсатынсыз лагерь аймағынан кетіп қалмау керек.

3.3. Туристік құрал – жабдықтар. Топтық және жеке жарақтар.

Туристердің туристік жорыққа арналған, қыс мезгіліндегі жеке құрал жабдықтары. Киімге және аяқ киімдерге талаптар: спорттық костюм, куртеше, шалбар, жеңіл күртеше, бас киім, аяқ киім т.б. Жеке ыдыстар, гигиеналық заттар, туристік коврик, ұйқы қапшығы, жолқапшық, шаңғы, шаңғы таяқтары, шаңғы бәтенкесі, Арнайы жарыстарға арналған туристік құрал-жабдықтар: қолғаптар, бас киім, аяқ киім оның талаптары, Жолқапшығын жинастыру, Экскурсия кезіндегі азық-түлікті сақтау және орналастыру. Термосты пайдалану. Табиғи жағдайларға байланысты (қыс және маусым арасында) құралдарды таңдау. Жеке құралдарды күту және кептіру.

Практикалық сабақтар:

«Жолқапшығын дұрыс жинау» ойыны (заттарды дұрыс орналастыру және гигиеналық жағынан да үйлесімділігі). Жолда тамақтану азық-түліктерін дұрыс орналастыру. Іс шараларға топты жинақтау, қысқы мезгілдерде топтың дайындығын тексеру. Жеке құралдарды жөндеу (тазалау, кептіру).

Жеке және топтық құрал-жабдықтар: Жеке және топтық құрал-жабдықтарды жинақтап дайындау. Саяхат ауданына, жыл мезгіліне және ауа райына, жылыну кезінде, саяхаттың ұзақтығына байланысты топтық жарақтар және жолдорбрлар түрлері. Жорық төсеніштері, шатырлар және оларды құруға арналған қазықтармен қазықшылар. Ошақ шелек, ыдыстарды іліп қоятын қармақшалар. Жеке және топтық жарақтардың тізімін құру, бар жарақтармен танысу, шатыр қондыру, ошақ құру. Киімдермен аяқ киімдерді т.б. заттарды кептіру үшін жасалған қарапайым құралдарды өз бетімен әзірлеп жетілдіру. Туристік бивуак- жарық кезінде қауіпсіз, әдемі, құрғақ және үстірттеу жерге өзендерге мен бұлақтарға жақын ориналасады. Ең қолайлысы оны орманның шетіне, төмпешікке әдетте құрғақ желді жерге жасаған дұрыс себебі маса, және шіркейлер аз болады. Бивуак-бұл туристердемалатын, тамақ әзірлейтін түнеуге қолайлы аумақ. Бивуак-французтілінен аударғанда «қонатын жер» деген ұғымды білдіреді.

Жорықтағы тамақ дайындауға арналған негізгі азық-түліктер. Туристік топтың ас мәзірі. Кезекші аспаздар және олардың міндеттері.

3.4. Саяхат кезінде қолданылатын арқандармен байлаулардың маңызы. Туристтік байлаулар түрлері. Туристтік арқандардың күтімі, сақталуы.

Арқандар мен оларда орындалатын байлаулар түрлері. Байлаулардың орындалу техникасы, қолданылу ерекшеліктері. Булинь, брамшкоттық, тұзу, академиялық, қазықбау, ұстасу, сегіздік т.б жіптердің байлануы мен қолданылуы. Арқандардың сақталуы.

3.5. Өлкенің географиялық жағдайы, климаты.

Қазақстан Республикасының солтүстік-батысындағы әкімшілік-аумақтық бөлік. Шығысында Ақтөбе, оңтүстігінде Атырау облыстарымен, батысында Ресейдің Астрахан, Волгоград, солтүстік-батысында Саратов, Самара, солтүстігінде Орынбор облыстарымен шектеседі. Облыс 1932 ж. 10 наурызда *Орал облысы* болып құрылған. 1996 жылдан Батыс Қазақстан облысы болып аталады. Жерінің аумағы 151,3 мың км², тұрғындары 646 828 адам (2018). Әкімшілік жағынан Батыс Қазақстан облысы 12 ауылдық, 2 қалалық әкімшілік ауданға, олар 4 кенттік және 155 ауылдық әкімшілік округтерге бөлінген.

3.6. Орал өңірінің флорасы мен фаунасы. (Қысқы топтық серуен)

Облыс аумағында сүтқоректілердің 70 түрі, құстардың 310 – ға жуық, рептилияның 19, қос мекенділердің 7, балықтардың 51, әр алуан омыртқасыздардың мыңдаған және дөңгелек ауыздылар мекендейді. Сүтқоректілерден өздерінің алуан түрлілігімен ерекшелінетін кеміргіштер де бар. Олардың ішінде әсіресе кішкентай сарышұнақ, кәдімгі сұртышқан, дала алақоржыны кеңінен таралған.

Облыстың солтүстік бөлігінде бетегелі дала өсімдіктері мен шөлейт белдемнің өсімдік түрі басым. Өзен жайылымдарында астық тұқымдасты шөп түрлері, кей жерлерде қалың қамыс, құрақ өскен. Жайық аңғарында терек, емен, қайың, тал, Сырт және Орал үстіртінде, Елек өзені алабында шоқ қайың орманы көптеп кездеседі. Облыстың флорасында 106 тұқымдасқа жатқызылатын гүлді өсімдіктердің 1300 – ге жуық түрі, олардың ішінде күрделі гүлді (220), атбас бұршақты (139), астық тұқымдас (118), көкпек (113), зиягүл (104) түрлері бар.

3.7. Өлкенің экологиясы.

БҚО-ның экологиясымен таныстыру.

Оқушылардың экологиялық көзқарасын, санасын және табиғи ресурстарды тиімді пайдалану барысында табиғатты қорғай алатын, аялай білетін, адамгершілігі мол, ізгілікті, экологиялық сауатты және мәдениетті ұрпақ тәрбиелеу. Қоғамның қазіргі талабы-әрбір адамның экологиялық сауатты, мәдениетті болуы. Қажеттілік оқушылардың экологиялық сауатты болу мәселесін шешуді төменнен жоғарыға қарай жүргізілуін және оқу-тәрбие процесі барысында барлық мүмкіндіктерді тиімді пайдаланумен байланысты. Сонда бесіктен бастап, ата-анаға дейін экологиялық тәрбие, мәдениет дағдысын қалыптастыру қажеттілігі туындайды.

3.8. Қоршаған ортаны қорғау.

Қоршаған ортаны қорғаудың негізгі қағидалары. Қоршаған ортаға қамқарлоқпен қараудың маңыздылығын түсіндіру, экологиялық мәдениет туралы түсініктерін

жетілдіру. Өңірдің қазіргі экологиялық жағдайын талдау. Адам әрекетінің қоршаған ортаға әсерін түсіндіру. «Туған өлкеге қамқорлықты өз ауламаннан бастаймын» акциясын ұйымдастыру.

IV. Жорық, экспедиция кезіндегі бағдарлау.

4.1. Өлкеге жорық кезінде ауа райын бақылау және табиғат белгілеріне қарап бағдарлау.

Өлкеге жорық кезінде ауа райын табиғат белгілеріне қарап бақылау. Жақсы ауа-райының, нашар ауа-райының белгілерін ажырату. Табиғат белгілеріне қарап ауа-райын талдау. Жәндіктердің өмір сүру жағдайына, әрекетіне қарап ауа-райын бақылау. Қолда бар қарапайым құралдарды пайдаланып бақылау, талдау жасау.

4.2. Топографиялық зерттеу, топографиялық карта және белгілер.

Топографияны білу-әр туристің міндеті, ол уақыт пен анықтауға қажет. Мектеп алаңы, ауданы және жақын жердегі нүктелер. Мектеп, кабинеттер, мектеп ауласы, мектепке жақын көшелердің аттары, мекемелер, тарихи орындар т.б шағынауданның жоспар-сызбасын шартты белгілермен белгілеу. Мектеп ауданында экскурсия жасау, түрлі құрлыстарды картаға түсіріп отыру.

Түсбағдар құрлымы және оның жұмысы. Түсбағдардың түрлері. Түсбағдармен картаны бағыттау. Азимутты анықтау.

4.3. Жергілікті жерді бағдарлау, спорттық бағдарлау түрлері.

Жергілікті жерді бағдарлау. Спорттық картамен таныстыру. Спорттық бағдарлау жарыстарына қатысу. Замануи құралдармен жұмыс жасау.

Бағдарлау және туристік карталармен жұмыс: Бағыт табу – жер жақтарын анықтап, таныс емес жерлермен жүріп және белгіленген пунктке шығу. Компас, ай, күн, жұлдыздар жергілікті заттар бойынша бағыт табуға болады. Көлденен күйінде компас тілінің солтүстік ұшы 0 градуспен сәйкесті және С әрпін көрсетеді. Қай картаның үсті болмаса да – солтүстік картадағы және жердегі бейнені бірлестіру, әсіресе жол бағытымен. Жергілікті заттар таста мүк және қына солтүстік жақтан пайда болады.

4.4. Экскурсиялық бағдарлау туралы түсінік.

Экскурсиялық маршрут құру.

Шағын аудандағы мектептегі, қаладағы тарихи, архитектура, мәдениет ескерткіштері. Аңыз бойынша жоспарлы нысандарда іздеу бағытының қозғалысымен көшеден өту ережелерін сақтай отырып ұымдастыру.

V – бөлім. Өлкетанулық зерттеулер.

5.1. ҰОС жылдарындағы Батыс Қазақстан. Сталинград майданының жақын тылы.

Ұлы Отан соғысы кезеңіндегі совет халқының қаһармандық ерлігі жан-жақты және сан-салалы. 1942 жылы 22 қазанында Сталинград майданының тылдық шекарасы мынадай еді. Оң жақ қанаты-Дон майданымен, орал қаласы-Орбық, Быково, Дубовна, Вертячий селоларымен, солдан –Атырау, Астрахань қалаларымен, Ұзынкөл,

Муасәлжі станцияларымен, майдан тылы-Орал қаласы, Жайық өзенінің оң жақ сағасы, Атырау облысының шекарысымен шектелді. Сталинград майданына- Орал – Орбық –Красный Кут–Верхний Басқұншақ –Паромная темір жол станциялары арқылы жүк тасылды.

Батыс Қазақстандардың майдан мен тылдағы қажырлы ерлігі жауды талқандауға өзінің қомақты үлесін қосты. Олардың көпшілігі Советтер одағының ордендері мен медальдарымен марапатталды.

5.2. Отан үшін от кешкен өңіріміздің батырлары.

ҰОС жылдарында Орал өңірінің 39 жауынгері Кеңес одағының батыры, ал 6 жауынгер жерлесіміз Даңқ орденінің толық иегерлері атанды. Ұлы Отан соғысына қатысқан БҚО-ның қазақ қыздары. Ғылыми-ізденіс жұмыстарын жүргізу. Оқушылардың отбасындағы жауынгер аталары туралы деректер жинақтау.

5.3. Батыстың батыр қыздары.

Тарих сахнасында ғасырлар бойы азаттық үшін аттан түспеген ,халқын жаудан қорғау үшін қасық қаны қалғанша жауға қарсы тұра білген небір батырлармен арыстардың болғаны белгілі. Солардың қатарында батырлығымен әлемді таңқалдырған қазақ батыр қыздарының есімдері де ескерусіз қалған жоқ. Ұмай ана, Томирис , Ай-қаған, Гүлайым, Айша бибі, Ботагөз , Әлия ,Мәншүк, Хиуаз сияқты аяулы қыздарының есімін халқымыз мәңгі ардақ тұтады. Қазақ даласында миллион жыл бұрын белгі қалдырған адамдар тіршілігі бір сәт үзілместен бүгінгі өмірмен жалғасып жатыр. Жусан иісі аңқыған қазақтың кен даласында халықтың терең жадында сақталмақ. Әлия мен Мәншүк және Хиуаз есімдерін ұлттық мақтанышқа айналдырып ұлттық өнегінің өшпес жәдігері деп танитын, ұрпақтан ұрпақтарға жалғасын табады.

5.4. «Көне Орал» қала ішіне экскурсия.

"Көне Орал" тақырыбында қала ішіне экскурсия ұйымдастыру. Тарихи объектілерді зерттеу. Көне көше атауларына назар аударып, тарихи оқиғалармен таныстыру. Көшемен байланысты тарихтарға үңілу. Бейне материал дайындау.

5.5. Орал өңіріндегі тарихи ескерткіштер.

Қаладағы тарихи ескерткіштерді зерттеу. Өз бетімен зерттеу жұмыстарын жүргізу. Топпен жорық ұйымдастыру.

5.6. Көне тарихи объектілерге экскурсия маршруттарын құрастыру.

БҚО-сы бойынша тарихи-өлкетанулық маршруттар құрастыру және картасын сызу.

Батыс Қазақстанның киелі орындары: Жайық (Теке) қаласы ,«Бөкей Ордасы» тарихи музей-кешені, Тақсай қорған кешені, Жұмағазы хазірет, Ғұмар Қараш зираты кіреді. **Орта ғасырлық Жайық қалашығы** Халық арасында Ысқырық тау аталып кеткен аумақта орналасқан орта ғасырлық Жайық (бұрын Теке) қалашығы Орал қаласының іргесінде орналасқан. 2013 жылы қалашықтың қорымы орналасқан Желтаудың үстінде №1 қазба жұмыстары жүргізілді.

Бөкей ордасы тарихи-музей кешені Орда ауылындағы Жәңгір хан көшесінде орналасқан. Музейдің тарихы ХІХ ғасырдан сыр шертеді. Тарихи деректерге сенсек, Жәңгір хан 1828 жылы өз үйінің бір бөлмесіне хан әулетінің атадан балаға ауысар мұрасы саналатын құнды жәдігер, ат әбзелдері мен жауынгер қару-жарағын жинастырып, алғаш рет қару-жарақ палатасын ұйымдастырған екен. Тарихта тіпті бұл – қазақ жерінде ашылған тұңғыш музей деп те жүр.

Тақсай қорған кешені Теректі ауданына қарасты Долинный ауылы маңында орналасқан. 2011 жылы археологтар «Тақсай-1» қорған кешенінде жүргізген қазба жұмыстардың нәтижесінде ағаш бөренемен жабулы жерлеу орнын тапқан еді. 500-ге жуық әшекей бұйымға көмкерілген, жас шамасы 20 келетін әйел адамның мүрдесі табылған болатын. Қасынан төрт аттың жүгені қазылып алынған болатын. Шығыс жақ қабырғасына қарай жерленген әйел адамның қабірі оңтүстікке қарай жерленіпті.

Жұмағазы хазірет Орал қаласынан Жымпиты ауылына қарай 80 шақырымдай жерде әулие Жұмағазы хазірет қорымы бар. Халық арасында «Дәдем ата» атанып кеткен Жұмағазы хазірет Тәңкеұлы ХІХ ғасырда өмір сүрген дін ғұламасы. Таңатар Төлеуғалиев атты автор «Астана ақшамы» газетіне жазған «Дәдем ата – Жұмағазы хазірет зираты» атты мақаласында: «Жұмағазы хазіреттің қай жылы дүние есігін ашқаны туралы нақты деректер жоқ.

Ғұмар Қараш зираты Алаш атты орда құрып шалқығанын, Бақ – дәулеті туып, өсіп балқығанын, Әрбір істе қазақ ісі аңқығанын Тірлікте көзімізбен көреміз бе?, - деп жырлаған Ғұмар Қараш – өткен ғасырдың 20-30 жылдары орын алған зорлық-зомбылықтың жазықсыз құрбаны ретінде жазаға ұшырап, кейін ақталған қазақ интеллигенциясы қайраткерлері қатарындағы ірі тұлғалардың бірі, қоғам және саясат қайраткері, шығармашылықтың ірі өкілі

Жымпиты – батыс Алашорданың орталығы «Ойыл Уәлаятының Уақытша үкіметі» атты «Қазақ тарихы» басылымына шыққан мақалада: «Алашорда үкіметіне өте күрделі жағдайда қызмет атқаруына тура келді. 1918 жылдың көктеміне қарай Ресейде Азамат соғысы мен шетел интервенциясы басталды. Қазақ даласын да қамтыған Азамат соғысы салдарынан 1918 жылы Алашорда үкіметінің Батыс және Шығыс бөлімдері құрылады. Батыс Алашорданың орталығы Жымпиты ауылында (қазіргі Батыс Қазақстан облысы Сырым ауданының орталығы — С.Д.) орналасып, оған Жаһанша Досмұхамедов жетекшілік жасады.

ҮІ- бөлім. Қорытынды

6.1. Жорық, экспедицияларға дайындық. Маршрут құрастыру. Қауіпсіздік ережелері. Жорыққа қажетті құралдар.

Жорық саяхатқа дайындық: Саяхатқа әзірлік жоспар құру. Саяхатқа баратын ауданымен таныс болу. Әдебиеттермен карталарды іріктеу, значоктар, туризмнен жасөспірімдер спорттық разрядтар нормаларын жинақтау. Жорық ұзақтығын есептеу, шығын сметасын құру, жеке және топтық құралдарды жинақтау. Топтағы міндеттемелерге бөлу. Жәрежелік саяхатқа дайындық жоспарын әзірлеу. Ауа райымен танысу. Киіну ережелерін мұқият қадағалау. Жетекші маманнан ақыл-кенес алу.

6.2. Жорыққа(экспедицияға)шығу.

Жорық, экспедицияға шығу. Жорық есебін жазу. Үйірме жұмысын қорытындылау. Белгіленген маршрут бойынша 1 күндік жорық ұйымдастыру. Бақылаулар бойынша жорық есебін жазу. Жыл бойы жасалған жұмысты қорытындылап, бейнеролик жасақтау.

6.3. «Жас саяхатшылар» Видео фильмін жасақтау.

Жылдық қорытынды есеп

Жылдық атқарылған жұмысты қорытындылау. Оқушылармен бірлесіп топтың есептік видео ақпаратын дайындау.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Артыкбаев Ж, Прманов А, История Казахстана Алматы «Атамұра» 2013ж;
2. Абдрахманов С.Ә, «Атамекен» географиялық энц, Алматы- 2011ж;
3. Бардин К.В. Азбука туризма. Пособие для руководителей туристских походов в школе.- М.:, «Просвещение», 1973 ж;
4. Байғалиев Б, «Абай өмірбаяны архив деректерінде», Алматы-2001ж;
5. Байпақов К.М., Танабаева С.И. Сдыков М.Н. «Батыс Қазақстан археологиялық қазыналары», Алматы 2001ж;
6. Боранбаева Б.С. «Ұлы Отан соғысына қатысқан БҚО-ның қазақ қыздары» Орал 2005ж;
7. Даринский А «Краеведение» , «Просвещение» 1987 ж;
8. Ж.Жақсығалиев «Өлкетану», Арман баспасы-2018 ж;
9. Жиздыбаев Т.К. Школьный туризм и краеведение РК. – Алматы, 2001 ж;
10. Жиздыбаев Т.К., «Советы начинающим туристам», Орал-2004 ж;
11. Константинов Ю.С. «Туризм и краеведение», М -ОАО «Издательство» 2005 ж;
12. Куликов В.М. , Константинов Ю.С. «Топография и ориентирование в туристском путешествии»;
13. Куликов В.М., Константинов Ю.С. Топография и ориентирование в туристском путешествии.- М., 1997ж;
14. Кенжеахметұлы С «Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет -ғұрыптары», «Атамұра-2013ж;
15. Куликов В.М., Ротштейн Л.М. Школа туристских вожаков: Учеб.- метод. пособие- М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС», 1999 ж;
16. Қайырлиева Қ.Қ. «Менің Отаным - Қазақстан» туристік-өлкетану экспедициясы шеңберінде «Мәңгілік Ел» идеясын жүзеге асыруда өлкетанулық қызметті ұйымдастыру» бағдарламасы (Хаттама №1, 7 наурыз 2017 жыл);
17. Қазақстан тарихы энц-қ анықтамалық, Алматы 2010ж;
18. К.А.Ли, В.П. Фомин «Путеводитель Приуралья», Орал қ, 1991 ж;
19. Методическое пособие «Социализация детей с ограниченными возможностями здоровья с помощью занятий туризмом и краеведением». Министерство образования Республика Башкортостан, Уфа – 2010г.
20. Мазбаев О.Б. Туризм және өлкетану негіздері: Оқу құралдары /О.Б. Мазбаев,
21. Г.Е. Москалев, А.Г. Таранов «Природа Уральской области» , Саратов 1979 ж;
22. Рысбеков Т.З. Бірімжаров Б.Қ. «БҚО-ның тарихы», Орал 2001ж;
23. Смирнов Д.В. Балаларға қб.б ұйымдастыру бағдарламалық –әдістемелік денсаулықты жақсарту-танымдық туризм жинағы, Түркістан-2018 ж;
24. Сулейменова Д. Д. «Батыс Алашорда арыстары», Астана -2017 ж;
25. Сулейменов С.Х. , Сулейменова Д.Д. «Ардагер ағалар», Орал-2015 ж; 28. Сдыков М.Н. «БҚ скиф қазыналары», Орал 2003ж;
26. Тоғысбаев Б., Сужикова А. «Тарихи тұлғалар» Алматы кітап баспасы